

Ivo Frangeš

TRAGOM PIŠČEVIH STOPA

Marijan Matković

Izabrana djela 1-8. Priredio Branko Hećimović

HAZU/Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb, 2001.

Izabrana djela Marijana Matkovića pred nama su. Zbog njih smo se i okupili. Izlaze s velikim zakašnjenjem. Ali, kad se god nešto dobro i vrijedno dogodi, a to je upravo ovo, sada, mi se radujemo i čestitamo, izdavačima: Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Matici hrvatskoj i Nakladnom zavodu Matice hrvatske, glavnom uredniku Nedjeljku Fabriju, a posebno priređivaču i autoru svih pogovora, Branku Hećimoviću.

Knjige se odlikuju rijetkom posebnosti. Držeći ih u ruci, čitatelj na naslovnoj strani susreće Atačev toliko uvjerljiv, prisan portret dragog Marijana, a na poledini osam različitih, pogodnih prosudbenih medaljona, koji prate i sistematiziraju tekstove obuhvaćene knjigama. Likovno je oblikovanje izveo Alfred Pal.

Vrijedne su knjige uvijek, kako volimo reći, svjetionici duha, kojega čitanjem, uprizorenjem, slušanjem, razgovorima odčitavamo. Marijan je Matković proživio izazove koji su čekali njegovu generaciju. I kao književnik i kao čovjek, tražio je na njih odgovore koji su i njemu i drugima bili potrebni. Mi smo tu, prijatelji i poznavatelji njegova pisanja, upravo ovdje, u kazalištu, da u kratkom vremenu upozorimo samo na neke aspekte Matkovićeve pisanja.

Marijan Matković počeo je stvarati u žarištu hrvatske književnosti, uoči drugoga svjetskog rata, i javljajući se u najrazličitijim žanrovima, ostao tu djelatan "do kraja svoga puta", 1985.

Po vokaciji, prije svega dramatičar, ali i vrstan putopisac, esejist (dovoljno je spomenuti oglede o Držiću, Vojnoviću, Kranjčeviću, Matošu, Krleži, sinteze povijesti hrvatske drame XIX stoljeća, pa esej o Bruegelu i tolikim drugima...), zatim zreo, iskričav, osjetljiv kazališni kritičar domaćih i europskih pojava. Matković je u svome vremenu bio jedan od najplodnijih hrvatskih dramatičara. Njegova

je pozicija u razvoju hrvatske drame i prepoznatljiva i čvrsta, održiva. Kao što od Balzacovih i Zolinih vremena romanopisci posežu za cikličkim romanima, koji omogućuju sustavnu analizu pojedinačnih i kolektivnih ponašanja u društvu, tako Matković, potaknut Krležinim ciklusom o Glembajevima, stvara svoje dramske krugove: *Igra oko smrti* (1955), *I bogovi pate* (1962), *Trojom uklete* (1972), *Ikari bez krila* (1977)... Osim, kažimo tako, "rodbinske povezanosti" Krležinih i Matkovićevih likova, sve od *Slučaja maturanata Wagnera* do *Na kraju puta*, najveća je njihova bliskost u tome što su oba autora čitav svoj vijek proživjela s kazalištem i za kazalište. Možda bi i ovdje bila primjerena, ako i banalna, neoboriva istina o jedinstvu života i pozornice.

Druga unutarciklička osobina Matkovićevih drama jest njihova klasička, antička tematika *I bogovi pate*, trilogija iz 1962, koja okuplja djela zamišljena, neka i napisana, mnogo ranije, a objavljena u vremenu od 1951. do 1959. To su: *Prometej*, *Heraklo*, *Ahilova baština*. Zašto su ga, "baš u to vrijeme", kako kaže autor, "gotovo protiv moje volje, zaokupili motivi helenske mitologije? Zar nije baš tadanja svakidašnjica bila bremenita neposrednim životnim dramatismom koji je svakim detaljem vapio za scenskim oblikovanjem?"¹ Matković se javio u doba stvaralaštva Pirandella, Hauptmanna, Giraudouxa, Anouilha, Sartrea i Camusa, koji su, također, u svojim djelima posezali za antičkim naslijeđem i stupali u stvaralački dijalog s njim. Likovi Matkovićevih drama tražili su odgovor na egzistencijalna pitanja življenja, tog mlaza svjetla između dva mraka. Valja napomenuti da Matkovićev dramski svijet nosi posve izvorna obilježja: želju bogova da požive životom zemaljskih krhkih stvorenja.

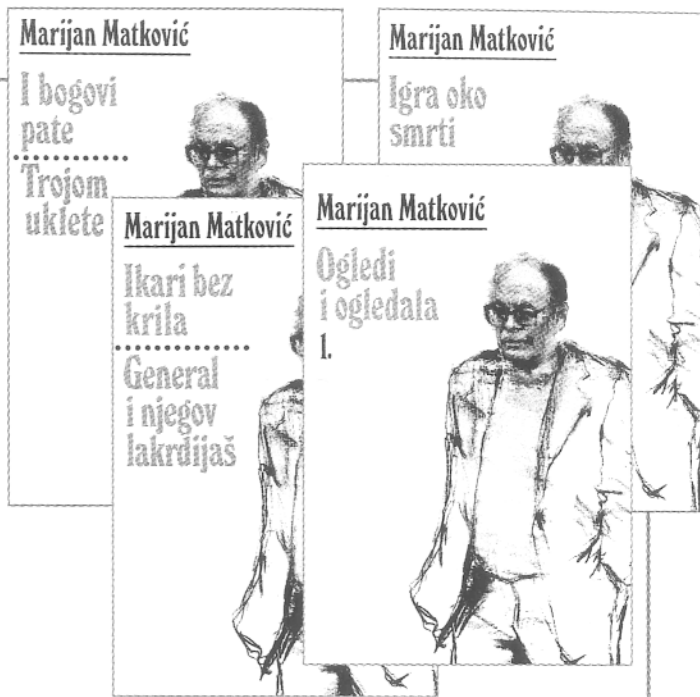
Upravo u dvojstvu - snu ljudi da postanu bogovi, i gorkoj spoznaji bogova da su im ljudska bića "nadmoćna", stoji glavna privlačnost Matkovićeve dramaturgije. I bogovi i ljudi pate, jer su ugroženi, a to znači otuđeni, pa se boje. Titani raspolažu daleko većom snagom od ljudi; biti čovjek dar je muke bez premca. A "što je uopće život jednog dvorjanina, što je život uopće svakog smrtnika, pa i moj prema istini jedne zemlje"? pita se Dejanira u *Heraklu*.² Beskrajni su prostori olimpski, ali je kudikamo privlačnija ljepota čovjekove domovine, njezine čovjekoljubive trajnosti? "Lijepa naša", reći će Matković u svom eseju; "jedna je od najmiroljubivijih narodnih himni na svijetu". (...) Lijepa "nije samo estetski pojam, nego etički". On je "sinonim ne samo za slobodu nego i za sve životne vrijednosti jednog naroda, kojemu je povjesnica bila sve prije nego idila."³

Vraćanje mitovima antičke tragedije, kod Matkovića čitamo kao aluziju na suvremeni život. Stoga njegovi dramski tekstovi većinom ostaju otvoreni. Naša racionalizacija o likovima njegovih drama (*Heraklo*, *General i brojni drugi*) ne donosi razrješenje, njihove, odnosno naše patnje. Jer društveni, poremećeni odnosi bili su i ostaju.

"Ništa zato" - Marijan bi, uz široku retorsku gestu i danas odgovorio: - "Društvo, evo me, idemo dalje!"

Putopisna proza, "književne stope", koje Matković utiskuje u svoje staze (od 1933. uz prekide do osamdesetih godina minulog stoljeća), duboke su, zanimljive, upečatljive. One su i autobiografske i, kako Hećimović točno kaže, i kroničarske, i esejističke, i feljtonističke, pa i polemičke. *Stope na stazi* u konačnom izboru okupljaju i *Američki triptih* i *Meksičke razglednice*. U njima je došla do izražaja Matkovićevo zavidna sposobnost motrenja i intelektualističkog meditiranja. Male i velike stvari, rasute životnim stazama, uočene su i otrgnute vremenu. Vidljiv je autorov neiscrpan registar tematskih izvorišta, i istovremeno uvjerljivih narativnih, dramskih i lirskih literarnih postupaka. Često Matković započinje priču, obavijest nastavlja u dijalogu i monologu; on kao da je trajno u društvu sa svojim prisnim, nerazdvojn timer, kojemu dugujemo najlirskije stranice i najdramatičnije scenske sukobe. Ti su tekstovi ispunjeni bujnom citatnošću. Bez obzira šalje li nam autor literarnu razglednicu iz Pariza, Beča, pa Amerike, Meksika, ili "rastvara slikovnicu uspomena" na križište Draškovićeve i Vlaške ulice u Zagrebu, zbiljske proporcije nisu zapreka doživljajima.

Pišući o Matkoviću, odmah nakon njegove smrti, rekao sam i ovo: "Osobina po kojoj ga svi pamtimo jest način njegova govorenja, neodoljivost dijaloga. Videno i doživljeno, pročitano i naslućeno, prihvaćeno ili odbi-

jeno, Matković je neposredno pretvarao u riječ i u gestu. Neprestano okrenut sugovorniku, on je i svoja najintimnija razmišljanja i snatrenja oblikovao dijaloški". Potvrđuje to i šesta knjiga ovoga niza: *Razgovori i pogovori*, koja svjedoči o njegovoj uključenosti u cjelokupnost zbivanja hrvatske kulture, hrvatske književnosti. Tu su *Šlice i portreti*, Matoša, Krleže, Benešića, Gaja, Slavka Batušića, Tadijanovića, pa ocjene *Knjiga i rukopisa kao Pijana noć Miroslava Krleže*, *Kurlani Mirka Božića*, *Na putu Petra Šegedina*, *Olupe na suncu Vladana Desnice* i brojne druge.

I na kraju, ostavimo prostor za Matkovićevo prsudbu o nerazdvoivosti pisca i njegove tvorbe.

"Riječi u nama, riječi oko nas! (...) S riječima putujemo preko groblja riječi u prostore novih riječi: riječ nam je sudbina."⁴

Ta nas je literarna riječ-sudbina danas povezala. Evo nas, s Izabranim djelima Marijana Matkovića, na jednoj od njezinih postaja. Tek, nismo na kraju puta. Nastavimo tražiti i otkrivati dalje.

Promocija Izabranih djela Marijana Matkovića "Hrvatsko narodno kazalište", 25. 5. 2001.

¹ Marijan Matković *I bogovi pate / Trojom uklete*, Izabrana djela, sv. 2, str. 208. Autorova napomena, napisana 1951. Djela priredio Branko Hećimović. HAZU, MH, NZMH, Zagreb, 2001.

² *Isto*, str. 117.

³ Marijan Matković *Lijepa naša domovina*, u *Ogledi i ogledala*, 2, Izabrana djela, sv. 5, str. 7, HAZU, MH, NZMH, Zagreb, 2001. Priredio Branko Hećimović.

⁴ Marijan Matković, "Svijet riječi Miroslava Krleže", u *Ogledi i ogledala I*, ID, sv. 4, str. 360. Tekst izrečen na znanstvenom skupu Čakavskog sabora u Rovinju 1973.